לשונות קידושין

עוז ויצמן

א. לשונות הקידושין

ב. לשון חז"ל

ג. שיטת רש"י

ד. שיטת הרמב"ם

ה. חשיבות הלשון

א. לשונות הקידושין

הכוזרי (מאמר רביעי, פסקה כ"ה) מדבר על לשון הקודש:

> אך הלשון האלוקית לשון אשר האלוה בראה ולמדה לאדם ושמה על לשונו ובלבו היא בלא ספק השלמה בלשונות שכנוייה מתאימים ביותר לכל הדברים אשר עליהם יורו.

כל מילה בלשון הקודש מתאימה לדבר שהיא מדברת עליו, החיבור ביניהם הוא לא מקרי. בקידושין (ו', א') חז"ל דנים באלו לשונות האיש יכול לקדש את אשתו.[1] נעיין בשיטת רש"י והרמב"ם בסוגיה ובדברים שעולים מדבריהם.

ב. לשון חז"ל

הגמרא במסכת קידושין (ו', א') דנה באלו לשונות האיש יכול לקדש את אשתו ובאלו לשונות לא חלים קידושין:

> תנו רבנן: "הרי את אשתי", "הרי את ארוסתי", "הרי את קנויה לי" – מקודשת. "הרי את שלי", "הרי את ברשותי", "הרי את זקוקה לי" – מקודשת. וליתנינהו כולהו כחדא! תנא תלת תלת, שמעינהו וגרסינהו.
> איבעיא להו: "מיוחדת לי" מהו? "מיועדת לי" מהו? "עזרתי" מהו? "נגדתי" מהו? "עצורתי" מהו? "צלעתי" מהו? "סגורתי" מהו? "תחתי" מהו? "תפושתי" מהו? "לקוחתי" מהו? פשוט מיהא חדא, דתניא: האומר "לקוחתי" – הרי זו מקודשת, משום "שנאמר כי יקח איש אשה".
> [...]
> במאי עסקינן? אילימא בשאין מדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה, מנא ידעה מאי קאמר לה? ואלא במדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה, אף על גב דלא אמר לה, נמי. דתנן: היה מדבר עם אשה על עסקי גיטה וקידושיה, ונתן לה גיטה וקידושיה ולא פירש, רבי יוסי אומר: דיו. רבי יהודה אומר: צריך לפרש. ואמר רב הונא אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי!
> אמרי: לעולם במדבר עמה על עסקי גיטה וקידושיה, ואי דיהיב לה ושתיק, הכי נמי. הכא במאי עסקינן דיהב לה ואמר לה בהני לישני, והכי קא מיבעי ליה: הני לישני לקידושי קאמר לה, או דילמא למלאכה קאמר לה? תיקו.

[1] העיון בראשונים מבוסס על פי שיעורו של הרב יהושע ויצמן "לשונות המסופקים בקידושין".

הגמרא דנה באלו לשונות ניתן לקדש, מהו המטבע הלשוני, שהאיש צריך להגיד בשביל לקדש את האשה. הראשונים נחלקו בהבנת מהות מילות הקידושין, האם יש משמעות אובייקטיבית ללשון או שהלשונות צריכים להיות כאלה שהאישה תבין הכי טוב והצורה הברורה ביותר. במאמר נעסוק אך ורק מצד אובייקטיביות הלשון.

הגמרא פותחת בלשונות שמחילים את הקידושין ולאחר מכן מביאה רשימה של לשונות שהיא מסתפקת בהם ומשאירה אותם ללא הכרעה.

החלק השני של הגמרא, עוסק בשאלה, באיזה מקרה יש את שאלת הלשונות, בכל מקרה או רק כשעסקו בעסקי קידושין?

ג. שיטת רש"י

נעיין בשיטת רש"י. רש"י מביא את הפסוקים שמהם לקוחות הלשונות המסופקות:

> מיוחדת - לשון והיו לבשר אחד (בראשית ב).
> מיועדת - לשון אשר לא יעדה (שמות כא) שהוא לשון קידושין באמה העבריה.
> עזרתי נגדתי - לשון אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב).
> סגורתי - לשון ויסגור בשר (שם).
> עצורתי - לשון עצרת שתהא נאספת עמי לבית ורבותי אמרו לשון כי אשה עצורה לנו (שמואל א כא) ולא נהירא דההיא עצורה ממנו קאמר דהא אחימלך אמר לו לדוד אם נשמרו הנערים אך מאשה ודוד אהדר ליה אשה עצורה לנו והננו טהורים.

מדברי רש"י עולה כי הלשונות המסופקים הם לשונות של תורה, הם לא לשונות בני אדם. באמצע סוגייתנו, הגמרא דנה האם כשהאיש משתמש בלשון "חרופתי" האישה מקודשת, לא ניכנס לסוגיה אבל מסקנת הגמרא היא: "האומר חרופה ביהודה, מקודשת, שכן ביהודה קורין לארוסה חרופה". אפשר ללמוד מכאן את החשיבות בלשונות הקידושין שהם יהיו לשונות בני אדם, לשונות שבני האדם מדברים בהם. נוסיף שבנוסף לכך, הלשון צריכה להורות על שהאיש לוקח את האישה בצורה הנכונה, נדון בעניין בהמשך.

רש"י מדגיש, כשאדם רוצה לקדש אישה הוא צריך להשתמש בלשון שבני האדם מבינים באותו מקום, וכאשר האיש ישתמש בלשונות התורה הוא פוגם בקידושין.

לאחר שהגמרא מביאה את כל הלשונות המסופקים היא בודקת באיזה מקרה מדובר. הגמרא מציעה להעמיד את הסוגיה במקרה שהאיש והאישה לא עסקו בעסקי קידושיה ועל זה מקשה "מנא ידעה מאי קאמר לה"? הגמרא לא עונה לשאלה.

רש"י מסביר את שאלת הגמרא:

> מנא ידעה כו' - כלומר אפילו הוו הנך לישני לשון קידושין היכי מקדשא הא לא ידעה מאי קאמר לה שתתרצה להתקדש לו.

אפשר להסביר את השאלה בצורה פשוטה, הגמרא שואלת, במקרה שהאיש והאישה לא עסקו בעסקי קידושי האישה, איך היא תבין למה האיש מתכוון במילה שהוא אמר לה?

לפי כללי הלימוד[2] מילת "כלומר" ברש"י באה להגיד לנו שרש"י הבין שיש שני הסברים לדברי הגמרא והוא רצה שנלמד שהסבר הנכון הוא לא ההסבר הפשוט יותר אלא שיש כאן עניין עמוק יותר. רש"י במילה "כלומר" רצה להוציא אותנו מההבנה הראשונה שלנו שבה הסברנו את דברי הגמרא. הגמרא לא שואלת על הבנת האישה. גם כשהאישה תבין את משמעות המילים הללו היא לא תתקדש.

בריש פירקין (ב', ב') מובא שהאישה מתקדשת רק לרצונה: "דמדעתה אין, שלא מדעתה לא".

הקידושין לא חלים ללא רצון האישה, רש"י מחבר את מילות הקידושין לעניין הרצון, "מאי קאמר לה שתתרצה להתקדש לו", לשונות הקידושין צריכים להפעיל את הרצון שבאישה שיהיה מדויק לאותו רגע הקידושין.

הגמרא מעמידה את המקרה שהאיש והאישה עסקו בעסקי קידושיה, אם האיש שתק ונתן לה, האישה מקודשת, אבל אם האיש השתמש באחת מהלשונות המסופקים, הגמרא נשארת בשאלה, האם האיש התכוון לקידושין או למלאכה?

רש"י מסביר את שאלת הגמרא:

> ה"נ - דמקדשא כרבי יוסי דאמרינן מסתמא לשם קידושין נתן והיא קבלתם לכך אבל השתא דפריש הנך לישני אם לשון קידושין הן נתקדשה ואם לשון לבוא לעשות מלאכתו הם הרי גילה בדעתו שאינו חפץ לקדשה עכשיו.

[2] שו"ת המבי"ט חלק ב' סימן רי"ג

פירוש רש"י קשה, מה יש בלשונות המסופקים שיגרמו לנו לספק האם האיש חפץ לקדש את האישה עכשיו או לא?

רש"י משתמש בפירוש בציטוט מסיפור יוסף הצדיק, "לעשות מלאכתו".

הגמרא בסוטה (ל"ו, ב') מלמדת אותנו שהפסוק השתמש במילה "מלאכה" הוא רמז לזנות:

> דכתיב: ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, א"ר יוחנן: מלמד, ששניהם לדבר עבירה נתכוונו.

רש"י הבין שהגמרא אצלנו התכוונה בדיוק לאותו דבר, הגמרא שואלת האם כשהאדם משתמש בלשונות המסופקים הוא רוצה לקדש את האישה או שכרגע הוא רוצה קשר של זנות עם האישה, רצון שפוגם בקידושיהם.

עניין נוסף שעולה משיטת רש"י בסוגייתנו: לשונות הקידושין מבטאים בתוכם את מהות עניין הקידושין. בקידושין האיש לוקח את האישה, אין שוויון בין האיש לאישה. ששת לשונות הקידושין הראשונים הם לשונות שמבטאים את העניין שדווקא האיש לוקח את האישה. "כתב רחמנא כי יקח ולא כי תקח[3]". "אשתי" - האישה שלי, "ארוסתי" - הארוסה שלי וכן הלאה. לכן בלשונות אלו אין שאלה, בלשונות אלו האישה מתקדשת.

לעומתם, בלשונות המסופקים רש"י מפרש שלשונות אלו לקוחים מפסוקי בריאת האישה, פסוקים המורים על השוויון בקשר שבין האיש לאישה או מפסוקים שמראים על קשר שונה מקידושין. לשונות אלו במהותם יוצרים ספק האם האיש מתכוון לקשר של קידושין עם האישה או לקשר אחר עם האישה, קשר שפוגע בקידושיהם.

לשון הגמרא מחזקת את שיטת רש"י:

> לקוחתי, מהו? פשוט מיהא חדא, דתניא: האומר לקוחתי - הרי זו מקודשת, משום שנאמר: כי יקח איש אשה.

הגמרא מסתפקת האם לשון "לקוחתי" מקדש, ומתרצת על ידי פסוק מעניין הקידושין. בתחילה הגמרא מעלה ספק מכיוון ששורש המילה נמצא גם בפסוקי בריאת האישה "כי מאיש

[3] קידושין ד', ב'

לקחה זאת"[4]. לאחר שהגמרא מביאה מקור שמברר שלשון "לקוחתי" קשור ללקיחת האיש את האישה היא פושטת את הספק.

שיטת רש"י מדגישה את החשיבות של לשון הקידושין שיהיה מדויק להפעלת הרצון הנכון באישה. לשונות שמפעילים רצון שמכוון למהות הקידושין, "כי יקח", האישה תתקדש בהם. לשונות שאינם מפעילים רצון או שהרצון בהן לא מבורר, האישה לא תהיה מקודשת.

ד. שיטת הרמב"ם

נעיין בשיטת הרמב"ם.

הרמב"ם בהלכות אישות פרק ג' מביא את ההלכות שעוסקות בלשונות הקידושין:

> הלכה ו
> הדברים שיאמר האיש כשיקדש צריך שיהיה עניינם שהוא קונה אשה לא שיהא עניינם שהקנה עצמו לה, כיצד הרי שאמר לה או כתב בשטר שנתנו לה הריני בעליך, הריני ארוסיך, הריני אישיך וכל כיוצא בזה, אין כאן קידושין כלל. אמר לה או כתב לה הרי את אשתי, הרי את ארוסתי, או הרי את קנויה לי, הרי את שלי, הרי את ברשותי, הרי את זקוקה לי, הרי את לקוחתי, הרי את חרופתי וכל כיוצא בזה, הרי זו מקודשת.
> הלכה ז
> אמר לה או כתב לה הרי את מיוחדת לי, הרי את מיועדת לי, הרי את עזרתי, הרי את נגדי, הרי את צלעתי, הרי את סגורתי, הרי את תחתי, הרי את אסורתי, הרי את תפוסתי, הרי זו מקודשת בספק, והוא שיהיה מדבר עמה תחלה על עסקי קידושין, אבל אם אינו מדבר עמה תחלה על עסקי קידושין אין חוששין למלות אלו.
> הלכה ח
> ויש לאיש לקדש האשה בכל לשון שהיא מכרת בו ויהיה משמע הדברים באותה הלשון שקנאה כמו שביארנו. היה מדבר עם האשה על עסקי הקידושין ורצת ועמד וקידש ולא פירש ולא אמר לה כלום אלא נתן בידה או בעל הואיל והן עסוקין בענין דיו ואינו צריך לפרש, וכן עידי הקידושין והגירושין אינו צריך לומר להם אתם עידי, אלא כיון שקידש בפניהם או גירש הרי זו מקודשת ומגורשת.

[4] בראשית ב', כ"ג

בהלכה ו', הרמב"ם עוסק בלשונות המקדשים את האישה. האיש צריך להשתמש בלשון שמבטא שהוא קונה את האישה ולא שהוא מקנה את עצמו לה.

בהלכה ז', הרמב"ם עוסק בלשונות המסופקים. הרמב"ם פוסק שבמקרה שהאיש והאישה עסקו בעסקי קידושיה, האישה מקודשת בספק[5], אולם אם האיש והאישה לא עסקו בעסקי קידושיה הרמב"ם פוסק "אין חוששין למלות אלו". במקרה שעוסקים בעסקי קידושין, לשונות אלו מכניסים לספק מכיוון שהם יכולים לקלקל, לשונות אלו לא מועילים לקידושין.

לפי הרמב"ם, שאלת הגמרא 'מנא ידעה?' תמוהה, כלומר מה ההו"א שאישה צריכה להבין שכוונתו לקידושין, הרי הלשונות הללו כלל אינם קשורים לכך? אפשר להציע שהגמרא שאלה את השאלה כשאלת דחיה. הלשונות המסופקים הם לא לשונות של קידושין ולכן האישה לא תוכל לדעת שהאיש רוצה לקדש אותה. וצ"ע.

בהלכה ח', הרמב"ם עוסק במקרה שהאיש והאישה עסקו בעסקי קידושיה אך בעת הקידושין האיש נתן ושתק.

נעמוד על ההבדלים בין ההלכות.

בהלכה ח' כשהרמב"ם מצייר את המקרה הוא כותב "היה מדבר עם האשה על עסקי הקידושין ורצת", לעומת הלכה ז' שהרמב"ם לא מזכיר את עניין הרצון, "והוא שיהיה מדבר עמה תחלה על עסקי קידושין".

נקודה נוספת, הלכה ו' כתובה בלשון הווה "שיהיה עניינם שהוא קונה אשה" לעומת הלכה ח' שכתובה בלשון עבר "ויהיה משמע הדברים באותה הלשון שקנאה".

יש לבאר שהרמב"ם בהלכה ז' עוסק במקרה שהזוג עומד במעמד של קידושין, יש שם כבר רצון, אבל ברגע הקידושין האיש השתמש בלשונות המסופקים, יש לנו חשש שהוא התחרט מבניית הבית והוא רק רוצה "לעשות מלאכתו". לעומת זאת, בהלכה ח', המקרה הוא כשהאיש שותק ונותן את הקידושין ולכן הרמב"ם הכניס את עניין הרצון, צריך לברר האם יש לאישה רצון להתקדש כך.

[5] עיין ב"חיי נשמות אויר ארצך" עמוד 368 הערה 57. הרב נפתלי וייס עוסק שם בהבדל המשמעות בין "מקודשת בספק" ל"ספק מקודשת" בהלכות הרמב"ם.

בעניין ההבדל בין הלכה ו' להלכה ח', בהלכה ו' הרמב"ם עוסק במקרה כשהאיש מקדש את האישה על ידי אמירה של לשונות הקידושין, בהלכה ח' הרמב"ם עוסק במקרה כשהאיש מקדש את אשתו בשתיקה. יוצא מכך, בהלכה ו' כשהאיש מקדש על ידי אמירה הוא צריך שעניין הלשון ברגע הקידושין יהיה הקנייה, בהלכה ח' האיש מקדש בשתיקה ולכן הוא צריך כאשר הם עוסקים בעסקי הקידושין, לפני הקידושין עצמם, הם צריכים לדבר בצורה כזו שהדברים יעסקו שהאיש קונה את האישה.

שיטת הרמב"ם מדגישה את עניין הלשון בפני עצמה, הרמב"ם מצריך שהלשון יהיה מדויק למהות הקידושין, כאשר יש ספק כלשהו, הלשון פוגם בקשר הנישואין.

ה. חשיבות הלשון

עולה משיטות רש"י והרמב"ם החשיבות של הלשון. בקידושין יש משמעות עצמית ללשון שמצריכה זהירות יתרה. משיטת רש"י יוצא שהמילים צריכות להשפיע על השומעת בצורה נכונה. ולפי הרמב"ם המילים מבטאות את מה שבמחשבה של אומר המילים.

מתוך השיטות שראינו ודיוקם בלשון הקידושין, נראה את דברי הרב קוק זצ"ל על כוחה של לשון הקודש.

הרב זצ"ל בקבצים (ו', ז') עוסק במיוחדות הלשון:

> זיו העולם מתגלה על ידי לשון הקודש, זאת היא השפה הברורה, המכוונת להשקפת העולם של אספקלריא המאירה, הכוללת בתוכה את סגולת הדעת בתור כח פועל, לא רק כח סוקר ומצייר את היש, כי אם כח מחולל ומוליד, מוציא את ההוויות לאור עולם, מן האין אל המציאות.

לשון הקודש היא שפה שלא מתארת את המציאות אלא יש לה כח ליצור דברים חדשים בעולם.

הקידושין חלים על ידי אמירה שיוצרת חיבור בין האיש לאישה, לשון הקידושין יוצר בעולם דבר חדש שיש לו המון משמעויות הלכתיות ופנימיות.

ניתן להמשיל זאת למהנדס שמתכנן בניית בניין, הכל צריכה להיות מדויק, מיקום היסודות, זווית המרפסות ועד לפרטים הכי קטנים, כל סטייה קלה תערער את כל הבניין ויציבותו תיפגם. כך כאשר באים לבנות משפחה, בניין הבית צריך דיוק, הלשון שעל ידה יוצרים בית חדש, צריכה להיות מכוונת לכוונה המתאימה של קשר זוגי נכון ולא חס וחלילה קשר זוגי של "לעשות מלאכתו".